

УДК 631.1

Боронос В.Г.,
 д.е.н., професор, професор кафедри економіки та БА
 Пронікова Ж.С.,
 аспірант
 Сумський державний університет

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ СОЦІО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ АСПЕКТІВ ПРОЦЕСІВ СПОЖИВАННЯ

Boronos V.H.,
 dr.sc.(econ.), professor, professor at the department
 of economic and business administration
 Pronikova Zh.S.,
 graduate student
 Sumy State University

ANALYSIS OF MAJOR ENVIRONMENTAL, SOCIAL AND ECONOMIC ASPECTS OF CONSUMPTION PROCESSES

Постановка проблеми. В умовах постійного зростання чисельності населення світу та динамічного розвитку світової економіки відбувається і зростання обсягів споживання товарів та послуг. Споживання є ключовим та невід'ємним елементом функціонування будь-якої економічної системи. Зростання споживчого попиту зазвичай призводить до розвитку економіки та, відповідно, покращання соціальних стандартів якості життя населення. При цьому спостерігаються «перекоси»: одні групи населення забезпечені якісною продукцією з надлишком, а інші знаходяться в умовах гострого дефіциту та вимушені споживати продукцію низької якості, що формує передумови підвищеного еколого-економічного ризику майбутнім поколінням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблема є складною, оскільки формувалася століттями внаслідок постійного економічного та соціального розвитку населення. Для її розуміння необхідний комплексний підхід, який поєднує традиції, соціальні, економічні та інші аспекти суспільств.

Дослідженням особливостей споживання займалися такі видатні вчені: Ж. Бодрійяр [1], Р. Інглхарт [2], Е. Фромм [3], О. Добридень [4], Дж. Рітцер [5], К. Поппер [6], однак вирішення проблеми покращення якості життя людського капіталу шляхом забезпечення соціально-економічної безпеки процесів споживання було висвітлено недостатньо.

Постановка завдання. Метою дослідження є соціо-еколого-економічний аналіз особливостей процесів споживання в суспільних групах в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суспільство споживання – це сукупність суспільних відносин, які характеризуються масовим споживанням матеріальних благ і формуванням відповідної системи цінностей й установок. Масове споживання виходить за межі потреб для існування людини і є однією з головних рис сучасного суспільства [7].

Для кращого розуміння причинно-наслідкових зв'язків процесів споживання сучасним суспільством доцільно розглянути основні види споживання (рис. 1).

З початку XX століття обсяг видобутку будівельних матеріалів в світі зріс у 34 рази, руд і мінералів – у 27 разів, викопних видів палива – у 12 разів, а біомаси – в 3,6 раза. За розрахунками ООН використання ресурсів до 2050 року може потроїтися. Такі тенденції починають викликати занепокоєння серед світових вчених різних галузей. Зокрема професор кафедри довілля та суспільства в університеті Ессексу Джулз Претті пропонує відмовитися від використання ВВП як основного індикатора економічного розвитку країн. На його думку, необхідно розробити інші показники, які оцінюють природний капітал – товари та послуги, які природа надає безкоштовно [9].

Однак слід зазначити, що під суспільством споживання ми розуміємо таке суспільство, в якому процеси споживання за обсягом перевищують процеси створення доданої вартості.

Як відомо, зменшення доходів суттєво змінює структуру споживання, тому особливу соціо-еколого-економічну небезпеку становить бездумне споживання для територій з низьким рівнем життя. Для суспільства споживання важливим стає задоволення потреб за будь-яких умов, навіть якщо таке споживання завдає шкоди навколишньому середовищу чи власному здоров'ю.

* Науковий керівник: Боронос В.Г. – д.е.н., професор

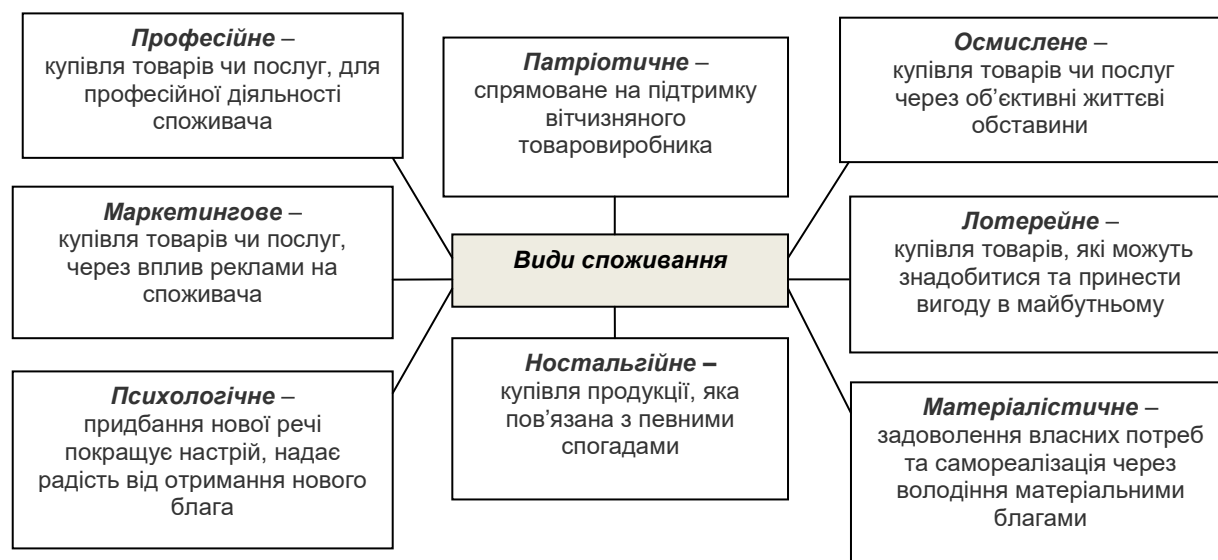

Рис. 1. Види споживання

Джерело: [8]

Розвинуті країни з високим рівнем життя з метою збереження власного людського капіталу та екологічної безпеки розробили чіткі механізми контролю якості продукції, особливо імпоротної. Тому останнім часом широкого розповсюдження набуває явище «екологічного колоніалізму», яке проявляється в експлуатації природних ресурсів інших країн, винесення «брудних» виробництв у ці країни, захоронення на їх територіях токсичних та радіоактивних відходів, експорт неякісної дешевої продукції з метою отримання прибутку.

На жаль, для України проблема споживацького стилю життя населення є також надзвичайно актуальною та має свої особливості. Високий рівень імпортозалежності внутрішнього товарного ринку виступає головною загрозою для забезпечення еколого-економічної безпеки нашої країни. Особливо занепокоєння викликає якість китайської продукції. Європейська комісія опублікувала список товарів, які становлять значну загрозу для споживачів та навколишнього середовища, з них 60% - китайського виробництва [10].

Розглянувши товарну структуру китайського імпорту в Україну у 2014 році, слід зазначити, що майже 18,6% у загальному обсязі становлять полімерні матеріали та 8,5% - продукція хімічної промисловості [11].

Вітчизняний товарний ринок занадто насичений полімерною продукцією. У результаті стрімко зростають обсяги небезпечного сміття, яке накопичується на смітєвих полігонах, стихійних смітниках, лісонасадженнях, водоймах та у природних умовах руйнується 80-100 років. Дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених свідчать, що саме полімери та пластик є одним з найнебезпечніших та найбільш наближених джерел забруднення до середовища існування людини.

Критичною в Україні є проблема утилізації автомобілів. Через високу вартість обладнання автомобільний пластик не приймають для його рециклінгу в Україні. Все це підсилюється зростанням імпорту в Україну застарілих автомобілів. Таким чином, ми самі сприяємо розвитку екологічного колоніалізму по відношенню до України, збільшуючи ризик перетворення її території на світовий смітник.

Відомо, що головним багатством окремої нації є її людський та природний капітал. Основу людського капіталу складає здоров'я населення, стан якого значною мірою залежить від продуктів харчування. В умовах екстенсивного програмування біотехнологій й активного створення генетично модифікованих організмів найбільш актуальним є контроль за продуктами харчування. Така система має базуватися на молекулярній, мікробіологічній та гігієнічній експертизах продуктів харчування як на етапі виготовлення продукції, так і на етапі її обороту.

Існує небезпека зараження середовища існування безконтрольними самовідновлюваними нанороботами. Це обумовлює розроблення принципів нової імунології штучних мікроорганізмів. Таким чином, для забезпечення здорового середовища існування необхідно здійснити розробку інформаційних систем, що охоплюють усі синергетичні впливи негативних факторів в усіх природних сферах. Таке забезпечення має виражатися в конкретних фінансових розрахунках та відповідати Європейським інституціонально-правовим реаліям [12].

Для зменшення неякісних товарів імпортного виробництва в Україні використовується сертифікація та стандартизація, однак через низький рівень доходів нашого населення та високу корумпованість країни існує безліч схем для легального ввезення неякісного дешевого імпорту.

У зв'язку з розвитком ринкових відносин в Україні останнім часом активно розвивається інтернет-бізнес. Оскільки торгівля відбувається на віртуальному ринку, якість та безпечність пропонованої продукції для споживача та навколишнього середовища перевірити практично неможливо, що підсилює соціо-еколого-економічну небезпеку в країні.

Також важливим завданням є контроль інформаційного простору з метою зниження рівня інформаційного забруднення. На фоні занепаду духовності, насаджування стандартів життя засобами масової інформації відбулася зміна моделей споживання. Рекламу формує бажання, моду, норми поведінки, інтереси, духовні цінності. Внаслідок цього сформувався новий тип людини, для якої споживання це вже не процес задоволення базових потреб, а її самореалізація через володіння матеріальними благами. Тому рекламу необхідно перевіряти на предмет нейролінгвістичного програмування (НЛП), яке поєднує найбільш ефективні психологічні моделі і технології впливу на споживачів.

Сьогодні споживач почуває себе у безпеці, оскільки до кінця не розуміє кінцевих наслідків надмірного споживання, які проявляються лише через десятки років. Але суспільство, яке функціонує у парадигмі споживацького підходу до життя не спроможне передати майбутнім поколінням ні духовні цінності, ні збережене навколишнє середовище.

На нашу думку, проблема суспільства споживання в Україні може бути вирішена через чіткі механізми контролю якості продукції, особливо імпоротної, та через самообмеження потреб. В сьогоdnішніх умовах через низький рівень доходів нашого населення адміністративні заходи впливу на ринкову систему реалізувати складно. Тому ми вважаємо, що необхідно будувати духовно-інтелектуальне суспільство з новим мисленням та цінностями. Шлях до такого суспільства лежить через екологічну освіту та виховання.

Екологічна освіта має базуватися на таких принципах:

- масштабність – розповсюдження екологічної освіти на громадян всіх категорій, вікових груп і сфер діяльності;
- комплексність – навчання має базуватися на основі розкриття причинно-наслідкового зв'язку у системі «людина-природа»;
- неперервність – передбачає, що на кожному етапі розвитку особистості відбувається поглиблення і доповнення екологічних знань;
- функціонального призначення – кожен етап повинен забезпечувати виконання поставлених завдань, якщо ж вони не виконуються, то перехід на наступний рівень вже не дасть бажаного ефекту від екологічної освіти.

Проаналізувавши дію цих принципів в Україні, ми прийшли до висновку, що на різних етапах екологічна освіта має свої проблеми (рис. 2).

Рис. 2. Етапи формування та проблеми реалізації екологічної освіти в Україні
Джерело: [13]

Кожному етапу екологічної освіти відповідає певний рівень екологічної зрілості. На жаль, але для більшості громадян України він залишається початковим та основним. На кожному з рівнів перехід

від елементарних екологічних знань, уявлень дошкільного рівня до їх глибокого усвідомлення і практичної реалізації майже не відбувається.

Відомо, що навчати важко, ще важче перетворити знання в переконання, але найскладніше зробити так, щоб переконання стали нормою життя. Те, що людина знає, усвідомлює і безпосередньо робить не співпадає. Особливу небезпеку становить розрив між екологічними знаннями та екологічною поведінкою. Тому екологічне виховання має набагато складніший зміст. Саме йому належить провідне місце серед складових принципів створення фундаменту екологічної безпеки України. Дієвість екологічного виховання залежить від узгодження всіх його напрямків, елементів та засобів, комплексності, безперервності.

Висновки з проведеного дослідження. В сучасних умовах розвитку суспільства спостерігаються «перекося»: одні групи населення забезпечені якісною продукцією з надлишком, а інші знаходяться в умовах гострого дефіциту та вимушені споживати продукцію низької якості, що формує передумови підвищеного еколого-економічного ризику майбутнім поколінням. Низький рівень доходів в Україні сприяє розвитку екологічного колоніалізму по відношенню до нашої держави, збільшуючи ризик перетворення її території на світовий смітник. Через високу корумпованість країни та бажання кожного отримати максимальний прибуток в ієрархії цінностей соціо-еколого-економічна безпека населення посідає останнє місце. Тому необхідно будувати нове суспільство. Тільки духовно-інтелектуальне суспільство розуміє, що за безмежне споживання та екодеструктивну поведінку сьогодні будуть платити майбутні покоління, а тому обмежує свої потреби. Шлях до такого суспільства лежить через формування екологічної свідомості та розвиток інтелектуального капіталу.

Література

1. Бодрийяр Ж. Общество потребления / Жан Бодрийяр. – М. : Изд-во «Республика», 2006. – 180 с.
2. Инглхарт Р. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества / Р. Инглхарт [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.sociology.mephi.ru/docs/polit/html/ingl.htm>
3. Фромм Э. Величие и ограниченность теории Фрейда / Э. Фромм. – М. : ООО «Фирма «Издательство АСТ», 2000. – 448 с.
4. Добридень О.В. Методологічні підходи до аналізу суспільства споживання / О.В. Добридень // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2012. – № 49. – С. 257–266.
5. Ритцер Дж. Современные социологические теории. – 5-е изд. / Джордж Ритцер. – СПб: Питер, 2002. – 688 с.
6. Карл Поппер. Відкрите суспільство та його вороги / Карл Поппер ; перекл. з англ. О. Буценка. – К. : Основи, 1994. – Том 2. – 494 с.
7. Матеріал з вільної енциклопедії Вікіпедії : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
8. Євтушевська О.В. Основні види споживання та його вплив на природно-ресурсний потенціал / О.В. Євтушевська // Ефективна економіка. – 2014. – № 11. – С. 66–74.
9. Decoupling Natural Resource Use and Environmental Impacts from Economic Growth / UNEP. – 2011. – 174 p
10. ЕС назвал китайские товары наиболее опасными для потребителей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/groshi/yes-nazvav-kitaiski-tovari-naibezpechnishimi-dlya-spozvivachiv.html>
11. Офіційний сайт посольства України в КНР та в Монголії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/trade>
12. Тархов П.В. Эколого-экономические проблемы биобезопасности питьевой воды / П.В. Тархов, А.М. Кругляк, А.М. Маценко // Методологические проблемы изучения, оценки и регламентации биологических факторов в гигиене окружающей среды: тезисы конференции. – Москва, 2009. – С. 298-300.
13. Мельник О. І. Наукові підходи до удосконалення мотивації екологічно спрямованої діяльності / О.І. Мельник, О.М. Маценко, Ж.С. Пронікова // Механізм регулювання економіки. – 2012. – № 3. – С. 58–65.

References

1. Baudrillard, J. (2006), *Obschestvo potrebleniya* [Consumer society], Izd-vo "Respublika", Moscow, Russia, 180 p.
2. Inglehart, R.F. (1997), "Postmodern: changing values and changing society", available at: <http://sociology.mephi.ru/docs/polit/html/ingl.htm> (access date September 01, 2016).
3. Fromm, E. (2000), *Velichiye i ogranichennost teorii Freyda* [Greatness and limitations of Freud's theories], Izdatelstvo ACT, Moscow, Russia, 448 p.
4. Dobryden, O.V. (2012), "Methodological approaches to the analysis of consumer society", *Humanitarnyi visnyk ZDIA*, no. 49, pp. 257-266.

5. Ritzer, G. (2002), *Sovremennyye sotsiologicheskie teorii* [Modern Sociological Theory], Izdatelskiy dom "Piter", St.-Petersburg, Russia, 688 p.
6. Popper, K. (1994), *Vidkryte suspilstvo ta yoho vorohy* [The Open Society and Its Enemies], Translated by O.V. Butsenko, Osnovy, Kyiv, Ukraine, Vol. 2, 494 p.
7. "Consumer Society" (2016), available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (access date September 01, 2016).
8. Yevtushevska, O.V. (2014), "The main types of consumption and its impact on the natural resource potential", *Efektivna ekonomika*, no. 11, pp. 66-74.
9. Decoupling Natural Resource Use and Environmental Impacts from Economic Growth (2011), UNEP, 174 p.
10. "The EU has called the most dangerous Chinese goods to consumers" (2016), available at: <https://tsn.ua/groshi/yes-nazvav-kitaiski-tovari-nainebezpechnishimi-dlya-spozvivachiv.html> (access date September 01, 2016).
11. Official website of the Embassy of Ukraine in China and Mongolia, available at: <http://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/trade> (access date April 01, 2016).
12. Tarkhov, P.V., Kruglyak, A.M. and Matsenko, A.M. (2009), "Ecological and economic problems of biosafety drinking water", *Metodologicheskiye problemy izucheniya, otsenki i reglamentatsii biologicheskikh faktorov v gigiyene okruzhayushchey sredy* [Methodological problems of research, evaluation and regulation of biological factors in the environmental health], Moscow, Russia, pp. 298-300.
13. Melnyk, O.I., Matsenko, O.M. and Pronikova, Zh.S. (2012), "Scientific approaches to improving the motivation of environmentally oriented activity", *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky*, no. 3, pp. 58-65.

УДК 338. 439

Карп І.М.,
к.е.н., доцент кафедри економічної теорії
Тернопільський національний економічний університет

ГЛОБАЛЬНА ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА

Карп І.М.,
cand.sc.(econ.), assistant professor at the
department of economic theory
Ternopil National Economic University

GLOBAL FOOD SECURITY AND THE PECULIARITIES OF FUNCTIONING OF THE FOOD MARKET

Постановка проблеми. Початок ХХІ ст. ознаменувався зміною пріоритетів світового економічного розвитку, в основу якого було покладено потреби та інтереси людини. Відтак, уся система ринкових відносин змушена була відійти від головної мети – отримання прибутку, та перейти до нового формату - синергія економіки, соціальної складової, екологічної. Така зміна парадигми розвитку торкнулася усіх сегментів світового ринку, та передусім ринку продовольства.

Суттєва роль ринку у забезпеченні продовольчими товарами всього суспільства полягає у визначенні його стратегічного значення для підтримки соціального та економічного добробуту країн, адже доступ людства до продовольства безпосередньо впливають на загальноекономічну та соціальну стабільність. Рівень забезпечення продуктами харчування зазвичай залежить від різноманітних факторів як внутрішнього походження, так і зовнішнього. Сюди можна включити перш за все ключовий фактор платоспроможності кожного індивіда, стабільність вітчизняного виробництва продуктів харчування, зовнішньо-торгівельну активність країн, кон'юнктуру світового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективного забезпечення та використання продуктів харчування на сьогодні гостро постали перед усім людством. Питання сутності глобального ринку продовольства привертає значну увагу багатьох дослідників. Найбільшого відображення дана проблематика віднайшла у працях таких науковців, як: Бочарова Ю.Г., Звягінцева О.Б., Кернасюк Ю. В., Лузан Ю.Я., Постоєнко К. І., Резнікова О.С., Супрун О.М., Шпикуляк О.Г. та інших вчених. Віддаючи належне як вітчизняним, так і зарубіжним дослідникам, зауважимо, що